

Nr 38.

Ankom till riksdagens kansli den 8 maj 1929 kl. 11 f. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående upphävande av förbudet mot skatteköp.

Andra lagutskottet har till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 161 i första kammaren av herr *Alexander Nilsson* och nr 273 i andra kammaren av herr *Pehrsson* i Bramstorp.

I motionerna, som äro likalydande, har hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag till upphävande av förbudet mot skatteköp.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för motionärernas hemställan, får utskottet hänvisa till motionerna.

Över motionerna har utskottet, i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver, begärt yttrande av kammarkollegium. Det yttrande, som med anledning härav inkommit, finnes fogat såsom bilaga vid detta utlåtande; och hänvisar utskottet till dess innehåll.

Vid 1919 års lagtima riksdag väcktes inom andra kammaren tre motioner, i vilka framställdes vissa yrkanden rörande med skatteköp av kronojord och förvärvandet av åborätt till sådan jord sammanhängande förhållanden. I en av dessa motioner (nr 241) hemställde herrarna *Hansson* i Rättvik och *Karlsson* i Sandviken, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära skyndsamma åtgärder och förslag till riksdagen därom, att bolags förvärv av åborätt och skatteköp av kronojord måtte fortast möjligt förhindras och upphöra.

I ett till andra lagutskottet den 17 april 1919 avgivet yttrande i ärendet anförde kammarkollegium bl. a. följande:

Vad anginge den väckta frågan om åtgärder till förhindrande av bolags förvärv av åborätt och skatteköp av kronojord, vore att iakttaga, att enligt gällande rättstillämpning den norrländska förbudslagen torde få anses utgöra hinder mot förvärv efter lagens ikraftträdande av åborätt till krononybyggen, samt att de fall, då bolag på grund av tidigare förvärvad åborätt erhållit skattemannarätt till sådan jord, alltmär avtagit i antal, varför frågan i denna del numera syntes sakna praktisk betydelse. Ansökan av bolag om skatteköp av kronojord enligt kungl. kungörelsen den 15 december 1848 hade icke förelegat annat än i rena undantagsfall. Bolags skattelösen av rekognitionsskogar torde sannolikt kunna ifrågakomma endast i ett fall,

*Frågans be-
handling vid
1919 års
lagtima
riksdag.*

nämigen angående Tuna bergslags allmänning. Kollegium sammanfattade sin åsikt angående spörsmålet sålunda, att frågan på grund av förhållandenas egen utveckling knappast längre ägde sådan praktisk betydelse, som skulle motivera en lagstiftningsåtgärd i motionens syfte. En annan fråga vore den, huruvida rätten att skatteköpa kronoegendom fortfarande över huvud borde bibehållas eller, om så funnes böra ske, huruvida de mer eller mindre ålderdomliga stadgandena om skatteköp icke borde överses och jämkas till bättre överensstämmelse med förhandenvarande ekonomiska och samhällseliga förhållanden. Dessa stadganden kunde nämligen — särskilt beträffande under bruk skatteköpta, till kronan återvunna åbohemman — lätt försätta kronan i situationen att utan rimligt vederlag bliva avhänd sin fasta egendom under omständigheter, som näppeligen stode i god överensstämmelse med modern rättsuppfattning. Kungl. kollegium uttalade alltså som sin mening, att en revision av gällande bestämmelser om skatteköp vore önskelig samt att, för att denna revision icke skulle fullständigt förfela sitt ändamål, en suspension av skatteköpsrätten under tiden för revisionen vore nödvändig.

I sitt i ärendet avgivna utlåtande, nr 43, anförde andra lagutskottet bl. a. följande.

Vad först angår frågan om aktiebolags förvärv av åborätt till eller skatteköp av kronan tillhörig jord, har utskottet i likhet med kammarkollegium funnit denna fråga numera vara av så ringa praktisk betydelse, att det icke synes lämpligt att vidtaga lagstiftningsåtgärd enbart i syfte att förhindra dylika förvärv.

Däremot har utskottet ansett frågan om revision av det svenska skatteköpsväsendet, sådant det för närvarande består och verkar, vara av den betydelsefulla och trängande art, att utskottet funnit sig böra till behandling upptaga nämnda fråga, även i den mån den får anses falla utom ramen av motionärernas yrkanden. Utskottet hyser i denna fråga en uppfattning, som i allt väsentligt överensstämmer med den av kammarkollegium i dess utlåtanden uttalade.

Det torde nämligen ur de av kollegium anförda synpunkterna vara uppenbart, att även om skatteköpsinstitutet vid dess upprättande icke stred mot grunderna för god statshushållning och var ändamålsenligt för de därmed avsedda syftena, detta icke kan anses gälla för närvarande, i allt fall icke i den form institutet enligt gällande ålderdomliga, ett flertal gånger ändrade bestämmelser för närvarande har. Stora förluster kunna tillskyndas kronan, utan att därigenom berättigade enskilda intressen på motsvarande sätt befrämjas, och kronan saknar fullständigt kontroll över att den sålda fastigheten kommer till lämplig användning och att befintliga åboars intressen iakttagas. Utskottet anser alltså, att en allmän revision bör företagas av gällande bestämmelser rörande skatteköp. Detta synes böra gälla såväl rekognitionshemman som hemman, vilka eljest äro underkastade skatteköpsmöjlighet. Ändamålet med en sådan revision, som alltså föreslås, synes böra vara att åstadkomma enhetliga, fullständiga regler rörande dispositionen över ifrågavarande slag av kronojord, varvid hänsyn bör tagas till moderna statsekonomiska och sociala synpunkter samt jämväl övervägas, huruvida de enskildes lösningsrätt bör i reviderad form bestå eller ersättas med andra regler för rättsförhållandets ordnande. Därvid synes böra iakttagas, att nu i vissa fall för åboar befintlig lösningsrätt icke rubbas på ett sätt, som

strider mot nutida strävanden att stödja egnahemsbildning och jordkolonisation.

Då ett dylikt revisionsarbete sannolikt måste bliva jämförelsevis långvarigt, håller utskottet i likhet med kammarkollegium före, att, för undvikande av skatteköpens påskyndande i avsikt att undgå en kommande lagstiftning, gällande bestämmelser böra tillsvidare sättas ur tillämpning och skatteköpsförfarande därigenom förhindras eller uppehållas, dock att dylik suspension ej synes böra ifrågakomma, såvitt angår skatteomföring av krononybyggen.

På grund av vad sålunda anförts hemställde utskottet, bland annat, att riksdagen måtte dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om verkställande av allmän och fullständig revision av gällande bestämmelser angående skatteköp, dels ock för sin del besluta, att tillämpning av sagda bestämmelser, i andra fall än så vitt anginge skatteomföring av krononybyggen, tills vidare icke skulle äga rum.

Utskottets hemställan bifölls av andra kammaren men avslogs av den första, vadan alltså frågan vid nämnda riksdag hade förfallit.

Vid 1919 års urtima riksdag återupptogs frågan emellertid genom proposition, nr 11. I denna proposition föreslog Kungl. Maj:t riksdagen besluta, att, i avbidan på utredning och förslag rörande revision av gällande bestämmelser om skatteköp, tillsvidare och intill dess annorlunda kunde varda beslutat, skatteköp i andra fall, än såvitt angår de halländska kyrkornas hemman, Danviks hospitals hemman, Visingsö skolegodshemman samt rekognitionsskogs- och därmed likställda hemman, icke skall äga rum.

I yttrande till statsrådsprotokollet hade föredragande departementschefen anført bl. a. följande:

Såsom kammarkollegium framhållit kunde de nu gällande, mer eller mindre föråldrade bestämmelserna om skatteköp lätt föranleda, att kronan utan rimligt vederlag avhändes sin fasta egendom under omständigheter, som icke stode i god överensstämmelse med allmän rättsuppfattning. Departementschefen funne det därför samt på de av kammarkollegium och riksdagens andra lagutskott anförda skäl i hög grad påkallat, att en allmän revision av gällande bestämmelser angående skatteköp, så snart ske kunde, komme till stånd; och departementschefen kunde, även i vad anginge ett provisoriskt förbud av skatteköp i avbidan på den sålunda erforderliga utredningen, inskränka sig till att åberopa de skäl, som anförts av kollegium och utskottet, vars hemställan i ifrågavarande delar biträdades av riksdagens andra kammare. Några konstitutionella eller juridiska hinder för en sådan åtgärd funne ej heller departementschefen vara för handen.

I en samtidigt avlåten proposition, nr 14, föreslog Kungl. Maj:t riksdagen besluta, att skatteköp i den ordning kungl. kungörelsen den 4 februari 1811 jämte övriga om användande av de till bruken och bergverken upplåtna rekognitionsskogar utfärdade författningar föreskriva icke vidare skall äga rum, dock att Nävekarvarns bruks aktiebolag, som anhängiggjort och fullföljt ansökning att såsom ägare av Tunabergs kopparverk i nämnda ordning skatteköpa vissa genom skattläggning enligt berörda författning uppkomna

*Frågans behandling vid
1919 års
urtima
riksdag.*

hemman å Tuna bergslags allmänning i Södermanlands län, eller dess rättsinnehavare skulle äga att av statsmedel utbekomma ersättning för de kostnader, som varit förenade med ansökningen och dess fullföljande, vilken ersättning i brist av åsämjande skulle på statsverkets bekostnad bestämmas genom tre skiljemän, av vilka länsstyrelsen skulle utse en, sökanden eller hans rättsinnehavare en och domaren i orten den tredje.

Propositionen nr 11 hänvisades till förberedande behandling av första särskilda utskottet. I avgivet utlåtande, nr 4, anförde utskottet följande:

På de skäl, som chefen för finansdepartementet till det i propositionen åberopade statsrådsprotokollet anført, finner utskottet angeläget, att en allmän revision av bestämmelserna angående skatteköp kommer till stånd. Syftet bör härvid enligt utskottets mening vara i första hand att, sedan de rättsförhållanden, som beröras av dessa bestämmelser, blivit utredda, på grundval härav ett förslag uppgöres, varigenom ordning och reda införes i hithörande, för närvarande bristfälligt reglerade förhållanden. Särskilt vill utskottet framhålla önskvärdheten av att vid utarbetandet av ett sådant förslag tages under omprövning, huruvida icke åboar, vilka själva bruka sin jord, eller med dem likställda kunna bibehållas vid lämpligt anordnad lösningsrätt till inägojord, samt att jämväl tillses, att deras husbehov av skog kan tillgodoses.

Vidare delar utskottet departementschefens uppfattning därom att, i avbidan på utredningens resultat, ett provisoriskt förbud av skatteköp måste meddelas, om icke utredningens resultat skall äventyras. Inom utskottet har ifrågasatts, huruvida icke sådant undantag från förbudet borde stadgas, varigenom åt Kungl. Maj:t inrymdes befogenhet att i särskilda fall bereda möjlighet till skatteköp för åboar, som själva bruka sin jord. Utskottet har emellertid ansett ett sådant föregripande av den avsedda utredningen, som en dylik anordning skulle i sin mån innebära, icke vara påkallad, då förbudet är provisoriskt och avsett att gälla endast under tiden för utredningen.

Då utskottet följaktligen går att tillstyrka bifall till den föreliggande propositionen, vill utskottet med avseende å den förestående utredningen, under erinran om de viktiga enskilda intressen som av hithörande bestämmelser beröras, uttala den förhoppningen, att utredningen måtte bedrivas med all den skyndsamhet som förhållandena medgiva.

I anslutning till vad föredragande departementschefen anført vill utskottet erinra, att den föreliggande propositionen icke har avseende å skatteomföring av krononybyggen i de norrländska länen, som alltså bör fortfarande få äga rum enligt gällande bestämmelser.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställde utskottet om bifall till den ifrågavarande propositionen.

Reservationer avgåvos *dels* av herrar Nilsson i Skottlandshus, Barthelson, Magnusson i Skövde, Sederholm och Hedin, vilka yrkade, att det i propositionen föreslagna förbudet av skatteköp måtte gälla endast för tiden till den 1 maj 1921, *dels ock* av herrar Wohlin, Ivar Pettersson och Olsson i Kullenbergstorp, vilka — sedan de till en början uttalat, att riksdagen borde på av dem närmare utvecklade skäl, i den mån åboarna själva brukade fastigheterna samt fråga vore om inrösningsjord och för jordbrukets bestånd

nödig skogs- och hagmark, uttryckligen hava uttalat, att sådana åboar borde bibehållas vid deras nuvarande rätt — anförde:

Däremot synes det oss vara riktigt, att möjligheten till sådana missbruk av skatteköpsrätten omedelbart undanröjes, som äro den egentliga anledningen till den kungl. propositionen och som bestå i att personer kunna mot ringa skatteköpeskillning under äganderätt förvärva skogsområden, vilka hava ett betydande värde och vilka ej äro för något jordbruks vidmakthållande nödvändiga. För att dylika missbruk må kunna förebyggas erfordras, såsom Kungl. Maj:t föreslagit, en revision av gällande bestämmelser om skatteköp ävensom ett av statsmakterna fattat beslut om att, i avbidan på resultatet av denna revision, skatteköp i andra än i vissa angivna fall icke skall äga rum. — En viss begränsning i tiden av den föreslagna suspensionen synes oss emellertid skäligen böra göras. — Ehuru vi helst önskat, att riksdagen hade gjort ett uttalande i ovan angiven riktning, få vi, då förslag härom torde möta formella hinder, inskränka oss till att såsom vår mening uttala, att oavsett de förändrade stadganden i det nu omberörda ämnet, som i övrigt kunna finnas erforderliga, kronoåboar, med undantag av bolag eller föreningar, vilka enligt nuvarande bestämmelser äro berättigade till skatteköp, böra bibehållas vid rätten att, i huvudsak enligt nu gällande grunder, till skatte lösa av åboarna i fråga eller deras närmaste skyldemän brukad inrösningsjord ävensom skogs- eller hagmark, som kan finnas för deras jordbruks vidmakthållande nödig. — Med åberopande av den förestående motiveringen få vi hemställa, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition med den inskränkning, att suspensionen allenast måtte gälla intill den 1 maj 1921.

Propositionen bifölls av riksdagen, vilken i skrivelse den 9 oktober 1919 (nr 19) tillkännagav, att riksdagen beslutat, att, i avbidan på utredning och förslag rörande revision av gällande bestämmelser om skatteköp, tillsvidare och intill dess annorlunda kunde varda beslutat, skatteköp i andra fall, än såvitt anginge de halländska kyrkornas hemman, Danviks hospitals hemman, Visingsö skolegodshemman samt rekognitionsskogs- och därmed likställda hemman, icke skulle äga rum.

Härefter utfärdades, i överensstämmelse med riksdagens beslut, den 17 oktober 1919 (nr 660) kungörelse angående *dels* inställande av skatteköp enligt kungörelsen den 4 februari 1811 jämte övriga författningar om användande av de till bruken och bergverken upplätta rekognitionsskogarna, *dels ock* förbud tillsvidare av skatteköp i vissa andra fall.

Skälet för den allmänna revision av bestämmelserna angående skatteköp, vilken ifrågasattes i 1919 års proposition om provisoriskt förbud av skatteköp, var farhågan att kronan skulle kunna utan rimligt vederlag avhändas sin fasta egendom under omständigheter, som icke stode i god överensstämmelse med allmän rättsuppfattning. Revisionen hade förordats av kammarkollegium särskilt med tanke på de under bruk skatteköpta åbohemman, vilka redan återvunnits eller kunde komma att återvinnas till kronan. Frågan om aktiebolags förvärv av åborätt till eller skatteköp av kronan tillhörig jord ansågs däremot vara av ringa praktisk betydelse. Det var

Utskottet.

med hänsyn till den sålunda avsedda revisionen som beslutet om provisoriskt förbud av skatteköp år 1919 fattades.

I den vid utskottets utlåtande fogade promemoria angående åbos rätt till skog å kronohemman under stadgad åborätt, vilken justitierådet N. Alexanderson år 1926 författat, har han såsom slutresultat av sin undersökning anfört, att kronan måste anses hava genom en småningom försigångnen historisk utveckling, som slutligen befastats genom uttryckliga författningsbestämmelser, tillkomna under båda statsmakternas medverkan, avstått från allt anspråk på avkastning av åbohemmans skog, med undantag i viss mån för ek och storverksträd, samt medgivit att, i den mån tillgång av skog utöver husbehovet konstaterats vara för handen, denna må av åbon under iakttagande av givna kontrollföreskrifter — olika för olika delar av landet — fritt disponeras.

I sitt till utskottet avgivna yttrande har kammarkollegium uttalat, att av justitierådet Alexandersons utredning framgår, att kronan varken genom att vid skatteförsäljningar av kronohemman, som innehavas under stadgad åborätt, undantaga hemmanens skogsmark eller eljest genom förändrad lagstiftning om skatteköp kan, utan frångående av vedertagna lagstiftningsgrundsatser, komma i åtnjutande av någon rätt till skogsmarken och dess avkastning. Då detta emellertid var det förnämsta syftet med förbudet av skatteköp, har kammarkollegium ansett, att förbudets upprätthållande icke längre är motiverat.

Då det provisoriska förbudet mot skatteköp icke synes böra bibehållas längre än det allmännas intresse kräver, synes anledning föreligga, att den ifrågasatta utredningen skyndsamt slutföres och att såvitt möjligt för nästkommande riksdag framläggas det förslag, vartill densamma må kunna föranleda.

Utskottet får fördenskull hemställa,

att riksdagen med anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att den i Kungl. Maj:ts proposition nr 11 till 1919 års urtima riksdag omnämnda revisionen av gällande bestämmelser för skatteköp måtte skyndsamt slutföras och att det förslag, vartill denna revision kan föranleda, måtte såvitt möjligt föreläggas nästkommande års riksdag.

Stockholm den 8 maj 1929.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Westman, von Sydow**, *Linder, Frändén, Österström**, *Berglund**, *Granström* och *Norman*;

från andra kammaren: herrar *Magnusson i Skövde**, *Magnusson i Kalmar, Hage, Jeppsson, Johansson i Sollefteå, Andersson i Rasjön, Gardell i Gans och Sandström.*

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Kungl. Maj:ts och Rikets
kammarkollegium.

Till riksdagens andra lagutskott.

I lika lydande motioner väckta inom första kammaren (nr 161) och andra kammaren (nr 273), vilka motioner hänvisats till andra lagutskottet, har hemställts,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag till upphävande av förbudet mot skatteköp.

På framställning av utskottet har Kungl. Maj:t genom nådig remiss den 1 februari 1929 anbefallt kungl. kammarkollegium att till utskottet avgiva utlåtande över motionerna, och får kungl. kollegium till åttlydnad av denna föreskrift anföra följande.

I motion (andra kammaren nr 241) vid 1919 års lagtima riksdag hemställde herrar H. Hansson och K. J. Karlsson, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära skyndsamma åtgärder och förslag till riksdagen därom att bolags förvärv av åborätt och skatteköp av kronojord måtte fortast möjligt förhindras och upphöra.

Sedan motionen hänvisats till andra lagutskottet, anförde kungl. kollegium i infortrat utlåtande av den 17 april 1919, bland annat. Beträffande den förevarande frågan i dess allmänhet finge antagas, att spörsmålet, huruvida *bolag* skulle äga att genom skatteköp förvärva äganderätten till kronojord eller icke, genom förhållandenas egen utveckling knappast längre ägde sådan praktisk betydelse, som skulle motivera en lagstiftningsåtgärd i motionens syfte. En annan fråga vore den, huruvida rätten att skatteköpa kronoegendom fortfarande över huvud borde bibehållas eller, om så funnes böra ske, huruvida de mer eller mindre ålderdomliga stadgandena om skatteköp icke borde överses och jämkas till bättre överensstämmelse med förhandenvarande ekonomiska och samhällliga förhållanden. Dessa stadganden kunde nämligen — särskilt beträffande under bruk skatteköpta, till kronan återvunna åbohemman — lätt försätta kronan i situationen att utan rimligt vederlag bliva avhänd sin fasta egendom under omständigheter, som näppeligen stode i god överensstämmelse med modern rättsuppfattning. Kungl. kollegium uttalade alltså som sin mening, att en revision av gällande bestämmelser om skatteköp vore önskelig samt att, för att denna revision icke skulle fullständigt förfela sitt ändamål, en suspension av skatteköpsrätten under tiden för revisionen vore nödvändig.

Andra lagutskottet anförde i sitt utlåtande (nr 43) bland annat följande:

»Utskottet har ansett frågan om revision av det svenska skatteköpsväsendet, sådant det för närvarande består och verkar, vara av den betydelsefulla och trängande art, att utskottet funnit sig böra till behandling upptaga nämnda fråga, även i den mån den får anses falla utom ramen av motionärernas yrkanden. Utskottet hyser i denna fråga en uppfattning, som i allt väsentligt överensstämmer med den av kammarkollegium i dess utlåtanden uttalade. — Det torde nämligen ur de av kollegium anförda synpunkterna vara uppenbart, att även om skatteköpsinstitutet vid dess upprättande icke stred mot grunderna för god stats-hushållning och var ändamålsenligt för de därmed avsedda syftena, detta icke kan anses gälla för närvarande, i allt fall icke i den form institutet enligt gällande ålderdomliga, ett flertal gånger ändrade bestämmelser för närvarande har. Stora förluster kunna tillskyndas kronan, utan att därigenom berättigade enskilda intressen på motsvarande sätt befrämjas, och kronan saknar fullständigt kontroll över att den sålda fastigheten kommer till lämplig användning och att befintliga åboars intressen iakttagas. Utskottet anser alltså, att en allmän revision bör företagas av gällande bestämmelser rörande skatteköp. Detta synes böra gälla såväl rekognitionshemman som hemman, vilka eljest äro underkastade skatteköpsmöjlighet. Ändamålet med en sådan revision, som alltså föreslås, synes böra vara att åstadkomma enhetliga, fullständiga regler rörande dispositionen över ifrågakommande slag av kronojord, varvid hänsyn bör tagas till moderna statsekonomiska och sociala synpunkter samt jämväl övervägas, huruvida de enskildes lösningsrätt bör i reviderad form bestå eller ersättas med andra regler för rättsförhållandets ordnande. Därvid synes böra iakttagas, att nu i vissa fall för åboar befintlig lösningsrätt icke rubbas på ett sätt, som strider mot nutida strävanden att stödja egnahemsbildning och jordkolonisation. — Då ett dylikt revisionsarbete sannolikt måste bliva jämförelsevis långvarigt, håller utskottet i likhet med kammarkollegium före, att, för undvikande av skatteköpens påskyndande i avsikt att undgå en kommande lagstiftning, gällande bestämmelser böra tillsvidare sättas ur tillämpning och skatteköpsförfarande därigenom förhindras eller upphållas, dock att dylik suspension ej synes böra ifrågakomma, såvitt angår skatteomföring av krononybyggen. — En sådan suspension, för vilken lär krävas sammanstående beslut av Konungen och riksdagen, synes böra omfatta gällande författningar angående såväl skatteköp i allmänhet som av rekognitionshemmanen.»

På grund härav hemställde utskottet, bland annat, att riksdagen måtte *dels* i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om verkställande av allmän och fullständig revision av gällande bestämmelser angående skatteköp, *dels ock* för sin del besluta, att tillämpning av sagda bestämmelser, i andra fall än såvitt angående skatteomföring av krononybyggen, tillsvidare icke skulle äga rum.

Utskottets hemställan bifölls av andra kammaren men avlogs av den första, vadan alltså frågan vid nämnda riksdag hade förfallit.

Den återupptogs emellertid i en till 1919 års urtima riksdag avlåten proposition (nr 11), däri Kungl. Maj:t, som framställde särskilt förslag rörande förbud av skatteköp av rekognitionseskogshemman och vad där-

med vore att likställa enligt kungörelsen den 4 februari 1811 jämte övriga författningar, föreslog riksdagen besluta, att i avbidan på utredning och förslag rörande revision av gällande bestämmelser om skatteköp, tillsvi-dare och intill dess annorlunda kunde varda beslutat, skatteköp i andra fall, än så vitt anginge de halländska kyrkornas hemman, Danviks hospitals hemman, Visingsö skolegodshemman samt rekognitionsskogs- och därmed likställda hemman, icke skulle äga rum.

Sedan propositionen hänvisats till första särskilda utskottet, anförde utskottet i avgivet utlåtande (nr 4):

»På de skäl, som chefen för finansdepartementet till ovannämnda, i propositionen åberopade statsrådsprotokoll anført, finner utskottet angeläget, att en allmän revision av bestämmelserna angående skatteköp kommer till stånd. Syftet bör härvid enligt utskottets mening vara i första hand att, sedan de rättsförhållanden, som beröras av dessa bestämmelser, blivit utredda, på grundval härav ett förslag uppgöres, varigenom ordning och reda införes i hithörande, för närvarande bristfälligt reglerade förhål-landen. Särskilt vill utskottet framhålla önskvärldheten av att vid utar-betandet av ett sådant förslag tages under omprövning, huruvida icke åboar, vilka själva bruka sin jord, eller med dem likställda kunna bi-behållas vid lämpligt anordnad lösningsrätt till inägojord samt att jäm-väl tillses, att deras husbehov av skog kan tillgodoses. — Vidare delar utskottet departementschefens uppfattning därom att, i avbidan på ut-redningens resultat, ett provisoriskt förbud av skatteköp måste medde-las, om icke utredningens resultat skall äventyras. Inom utskottet har ifrågasatts, huruvida icke sådant undantag från förbudet borde stadgas, varigenom åt Kungl. Maj:t inrymdes befogenhet att i särskilda fall be-reda möjlighet till skatteköp för åboar, som själva bruka sin jord. Ut-skottet har emellertid ansett ett sådant föregripande av den avsedda ut-redningen, som en dylik anordning skulle i sin mån innebära, icke vara påkallad, då förbudet är provisoriskt och avsett att gälla endast under tiden för utredningen. — Då utskottet följaktligen går att tillstyrka bi-fall till den föreliggande propositionen, vill utskottet med avseende å den förestående utredningen, under erinran om de viktiga enskilda intressen som av hithörande bestämmelser beröras, uttala den förhoppningen, att utredningen måtte bedrivas med all den skyndsamhet, som förhållandena medgiva. — I anslutning till vad föredragande departementschefen an-fört vill utskottet erinra, att den föreliggande propositionen icke har av-seende å skatteomföring av krononybyggen i de norrländska länen, som alltså bör fortfarande få äga rum enligt gällande bestämmelser.»

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställde utskottet om bi-fall till propositionen.

Reservationer avgåvos *dels* av herrar Nilsson i Skottlandshus, Barthel-son, Magnusson i Skövde, Sederholm och Hedin, vilka yrkade, att det i propositionen föreslagna förbudet av skatteköp måtte gälla endast för tiden till den 1 maj 1921, *dels ock* av herrar Wohlin, Ivar Pettersson och Olsson i Kullenbergstorp, vilka — sedan de till en början uttalat, att riksdagen borde på av dem närmare utvecklade skäl, i den mån åboarna

själva brukade fastigheterna samt fråga vore om inrösningsjord och för jordbrukets bestånd nödig skogs- och hagmark, uttryckligen hava uttalat, att sådana åboar borde bibehållas vid deras nuvarande rätt — anförde:

»Däremot synes det oss vara riktigt, att möjligheten till sådana missbruk av skatteköpsrätten omedelbart undanröjes, som äro den egentliga anledningen till den kungl. propositionen och som bestå i att personer kunna mot ringa skatteköpeskillning under äganderätt förvärva skogsområden, vilka hava ett betydande värde och vilka ej äro för något jordbruks vidmakthållande nödvändiga. För att dylika missbruk må kunna förebyggas erfordras, såsom Kungl. Maj:t föreslagit, en revision av gällande bestämmelser om skatteköp ävensom ett av statsmakterna fattat beslut om att, i avbidan på resultatet av denna revision, skatteköp i andra än i vissa angivna fall icke skall äga rum. — En viss begränsning i tiden av den föreslagna suspensionen synes oss emellertid skäligen böra göras. — Ehuru vi helst önskat, att riksdagen hade gjort ett uttalande i ovan angiven riktning, få vi, då förslag härom torde möta formella hinder, inskränka oss till att såsom vår mening uttala, att oavsett de förändrade stadganden i det nu omberörda ämnet, som i övrigt kunna befinnas erfordrerliga, kronoåboar, med undantag av bolag eller föreningar, vilka enligt nuvarande bestämmelser äro berättigade till skatteköp, böra bibehållas vid rätten att, i huvudsak enligt nu gällande grunder, till skattelösa av åboarna i fråga eller deras närmaste skyldemän brukad inrösningsjord ävensom skogs- eller hagmark, som kan befinnas för deras jordbruks vidmakthållande nödig. — Med åberopande av den förestående motiveringen få vi hemställa, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition med den inskränkning, att suspensionen allenast måtte gälla intill den 1 maj 1921.»

Propositionen bifölls av riksdagen, vilken i skrivelse den 9 oktober 1919 (nr 19) tillkännagav, att riksdagen beslutat, att, i avbidan på utredning och förslag rörande revision av gällande bestämmelser om skatteköp, tillsvidare och intill dess annorlunda kunde varda beslutat, skatteköp i andra fall, än såvitt anginge de halländska kyrkornas hemman, Danviks hospitals hemman, Visingsö skolegodshemman samt rekognitionsskogs- och därmed likställda hemman, icke skulle äga rum.

Härefter utfärdades, i överensstämmelse med riksdagens beslut, den 17 oktober 1919 (nr 660) kungörelse angående *dels* inställande av skatteköp enligt kungörelsen den 4 februari 1811 jämte övriga författningar om användande av de till bruken och bergverken upplåtna rekognitionsskogarna, *dels ock* förbud tillsvidare av skatteköp i vissa andra fall.

Såsom av det ovan anförda framgår, har det nu gällande förbudet mot skatteköp tillkommit för att ej äventyra resultatet av en blivande revision utav gällande bestämmelser angående skatteköp. Vid förbudets tillkomst förutsattes emellertid uttryckligen, att det skulle bliva av jämförelsevis kort varaktighet. Detta oaktat har förbudet kommit att bestå

i snart tio år. Vid sådant förhållande måste det givetvis anses önskvärt, att förbudet snarast möjligt upphör att gälla. En revision av bestämmelserna angående skatteköp torde ansetts önskvärd huvudsakligen ur statsekonomisk synpunkt, vilket förhållande åter föranlett tillkomsten av ifrågavarande förbud, men lär det från nämnda synpunkt viktigaste skälet för en revision numera ha bortfallit. I sitt den 17 april 1919 afgivna utlåtande föranleddes kungl. kollegium att förorda en allmän revision av bestämmelserna angående skatteköp särskilt med tanke på de under bruk skatteköpta åbohemman, vilka redan återvunnits eller kunde komma att återvinnas till kronan. Emellertid har justitierådet Nils Alexanderson i en den 13 juni 1926 dagteknad P. M.¹ angående åbos rätt till skog å kronohemman under stadgad åborätt, varav kollegium beretts tillfälle att till utskottet härmed överlämna ett korrekturavdrag, givit uttryck för den uppfattningen, till vilken jämväl kungl. kollegium ansluter sig, att kronan måste anses hava genom en småningom försigångnen historisk utveckling, som slutligen befästats genom uttryckliga författningsbestämmelser, tillkomna under båda statsmakternas medverkan, avstått från allt anspråk på avkastning av åbohemmans skog, med undantag i viss mån för ek och storverksträd, samt medgivit att, i den mån tillgång av skog utöver husbehovet konstaterats vara för handen, denna må av åbon under iakttagande av givna kontrollföreskrifter fritt disponeras. Ifråga om under bruk skatteköpta, till kronan återvunna åbohemman anför justitierådet Alexanderson, att några hållbara grunder mot deras jämställande med övriga åbohemman icke kunna anföras. Av justitierådet Alexandersons utredning framgår, att kronan varken genom att vid skatteförsäljningar av kronohemman, som innehavas under stadgad åborätt, undantaga hemmanens skogsmark eller eljest genom förändrad lagstiftning om skatteköp kan, utan frångående av vedertagna lagstiftningsgrundsatser, komma i åtnjutande av någon rätt till skogsmarken och dess avkastning. Då detta emellertid var det förnämsta syftet med förbudet av skatteköp, synes förbudets upprätthållande icke längre vara motiverat. Kungl. kollegium, som icke anser särskilda bestämmelser erforderliga beträffande de i motionerna särskilt omförmälda kronolägenheterna i de skånska fiskelägena, finner alltså för sin del icke anledning till erinran mot den i motionerna gjorda framställningen.

Stockholm den 22 februari 1929.

G. GREFBERG.

AXEL KLOCKHOFF.

F. H. Morssing.

¹ Bifogad såsom bilaga vid utskottets utlåtande.

P. M.**angående åbos rätt till skog å kronohemman under stadgad åborätt.**

Vid prövning av frågan om kronans och åbons respektive rättigheter i avseende å kronohemman, upplåtna under »ständig» eller »ärftlig» besittningsrätt, torde en utgångspunkt kunna tagas i 77 § regeringsformen. I detta grundlagsrum fästes vid stadgandet att kronans fasta egendom skall förvaltas efter de grunder, riksdagen föreskriver, detta allmänna förbehåll: »dock att de personer och menigheter, som efter hittills gällande författningar sådana kronans tillhörigheter nu innehava och nyttja, må njuta laglig rätt därå till godo.» I Malmgrens grundlagskommentar uttalas — uppenbarligen med rätta — att med detta förbehåll åsyftas att gentemot riksdagens dispositioner säkerställa vissa redan före 1809 existerande rättigheter, som tillkommo kronoåbor, bruksägare med nyttjanderätt till rekognitionsskogar, städer med donationsjordar o. s. v., samt tillägges: »Riksdagen kan sålunda icke föreskriva sådana grunder för förvaltningen av kronojord, att dylika rättigheter trädas för nära, även om rättigheterna vila på författningar, vid vilkas tillkomst riksdagen icke medverkat.» — Självklart är, att dylik befogenhet än mindre tillkommer Kungl. Maj:t i administrativ väg.

Emellertid framställer sig till en början spørsmålet, huru man rätteligen skall förstå uttrycket i paragrafen: »de personer — — — som — — — sådana kronans tillhörigheter nu innehava och nyttja.» Medan i fråga om exempelvis boställen, å vilka stadgandet jämväl torde hava avseende, dess räckvidd tydligen icke kan sträckas längre än till att gälla den, som vid regeringsformens tillkomst var boställshavare, och bestämmelsen alltså lämnade riksdagen för framtiden fria händer, lærer beträffande åbohemman under ständig besittningsrätt en motsvarande tolkning ingalunda vara förenlig med stadgandets åsyftade innebörd, liksom den ej heller kan sägas vara den som ensam stämmer med ordalydelsen. Sedan åbo-stammens ständiga besittningsrätt genom kungl. brevet den 5 februari 1808 och kammarkollegii kungörelse den 29 i samma månad vunnit slutlig trygghet och stadga, måste det desto hellre gälla, att förbehållet i 77 § regeringsformen omfattar jämväl sedermera inrymda åbor av ätten, och likaså måste det förhålla sig med den, som efter det åbo å honom överlåtit sin be-

sittningsrätt vunnit inrymning såsom åbo. Därest åter, sedan åboätten efter regeringsformens tillkomst gått ut, ny upplåtelse från kronans sida ifrågakommer, möter tydligen i grundlagsbudet intet hinder för att åt denna nya upplåtelse giva ett annat och mera begränsat rättsinnehåll. Men har utan tillkännagivande av någon inskränkning i eljes gällande besittningsregler inrymning av ny åbo utom den gamla ätten ägt rum, synes det riktiga vara att även i nu förevarande avseende tillerkänna den nya åbostammen samma rättstrygghet som den gamla. En åtskillnad härutinnan bleve i tillämpningen desto mera stötande, som det vad en något äldre tid beträffar ingalunda alltid lärer blivit så väl klarlagt huruvida en inrymning skett på grund av tillhörighet till den gamla åboätten eller åt en alldeles oskyld.

Med avseende å kronohemmans skogstillgång voro rättsförhållandena kronan och åbon emellan reglerade genom skogsordningen den 1 augusti 1805. Boställshavare och kronoåbor med ärftlig besittningsrätt äro i denna författning nära sammanförda och i stort sett likställda. Ek och bok sägas vara av gammalt »kronan förbehållne». Kronans rätt till eken utövas enligt förordningen genom avverkning för kronans eget behov eller genom »upplåtelse mot betalning»; men såsom en uppmuntran till ek-skogens vård förunnades i båda fallen åbon halva värdet efter särskild taxa. Nyttjande av bokskogen i kronans intresse omnämnes ej; åbon får efter vederbörligt tillstånd i varje särskilt fall samt efter utsyning och stämpling nyttja den »utan betalning» till husbehov. Storverksträd sägas vara »kronan tillhörige», och deras värde tillgodogöres av kronan liksom beträffande eken antingen för eget behov eller genom försäljning å auktion. Även av storverksträden bekommer åbon halva värdet, dock — inskärpes det — »icke såsom någon rättighet, utan såsom en belöning och uppmuntran för åbons sorgfällighet att vårda sådana för riket angelägna träd.» Minimidimensioner å storverksträd angivas i författningen: rakväxta träd av minst 60 fots längd, 16 tum i storändan och 11 tum i lilländan.

Beträffande all annan skog stadgas att boställshavare eller åbo äger nyttja den till husbehov, men ej till avsalu. Det tillägges, att skulle boställen finnas med ansenlig skog, därav kolning till avsalu förut skett, må sådan tillåtas i den mån skogstillgången medgiver, dock endast inom ett av Konungens befallningshavande efter undersökning fastställt maximum. Motsvarande medgivande finnes icke omnämnt för kronoåbo. Visserligen kan det antagas att — fränsett förhållandena i de norra länen med deras å allmän skog upptagna och från denna oftast oavvittrade nybyggen — det redan vid denna tid icke funnos synnerligen många kronohemman i behåll med skogstillgång utöver husbehovet. Skatteköp hade redan i väldig utsträckning ägt rum, och just de skogrikare hemmanen, som tidigare hänvisats att med kolfångst betjäna visst bruk, hade i regeln blivit av bruksägaren med begagnande av hans företrädesrätt lösta till skatte. Men häri ligger väl dock ej den egentliga anledningen till skogsordningens absoluta förbud

för kronåbo att avverka över husbehov. Denna ståndpunkt är ju densamma som de äldre skogsordningarna och allmänna lagen intagit. Och efter de väsentliga förbättringar, som genom kungl. förordningen den 21 februari 1789 och därpå byggda författningar införts i åbornas ställning, har det säkerligen icke ansetts tillrådligt att släppa efter på begränsningen i dispositionsrätt över skogen. Sedan man övergivit den av Gustaf III beträdda vägen att återuppliva åboarrenden i form av städja för vissa år eller för varje nytillträdande åbo samt genom stadgande av den ärftliga besittningsrätten frånhänt sig möjligheten att i annat fall än vid åboättens utdöende återgå till strängare upplåtelsevillkor, gav åbohemmanet som sådant åt kronan ingen annan avkastning än skattehemman, d. v. s. skatten. Däremot inflöt vid skattelösen en skatteköpeskilling, som vid lagtrogen tillämpning av då gällande bestämmelser ingalunda var någon obetydlighet. Det förelåg alltså för kronan ett bestämt intresse av att vidhålla sådana inskränkningar i dispositionen av kronohemman, jämfört med vad som gällde skattehemman, att åbon förmåddes begära hemmanets skattelösande.

I varje fall har den stadgade begränsningen i åbons dispositionsrätt med säkerhet icke åsyftat att bereda kronan tillfälle att tillgodogöra sig skogstillgång, som överstiger husbehövet. Någon sådan rätt har kronan varken tidigare utövat eller i någon form förbehållit sig i 1805 års skogsordning. Visserligen kan av skogsordningens tystnad härutinnan någon bestämd slutsats icke dragas, att kronan skulle hava för framtiden av sagt sig all egen avverkningsrätt. Den av gammalt brukade lagtekniska metoden att angiva rättsförhållandet mellan ägare och brukare i avseende å skogen har varit den att begränsa brukarens befogenhet till husbehövet, varvid ägarens principiella rätt att med respekterande av detta brukarens intresse tillgodogöra sig sin egendom underförståtts. Så i 10: 7 B. B. av 1734 års lag. I enlighet härmed betraktades också saken i fråga om de med åbo besatta hemman, som kommo i enskild ägares hand genom bruksägares skatteköp (Jfr N. J. A. Avd. I 1922, sid. 482 ff.). Att utan vidare anlägga samma betraktelsesätt i fråga om kronohemman under ärftlig åborätt, utan hänsyn till det historiska faktum, att kronan aldrig ifrågasatt ett eget nyttjande av skogstillgången, vore emellertid alltför formellt och i dålig överensstämmelse med de reala förhållandena. Den stadgade åborättens innehavare, med tillförsäkrad skatteköpsrätt, har en ställning, som icke längre kan likställas med »landbons» eller dens, »som annans jord brukar.» Man finner ock under 1800-talets förra del flerstädes i utlåtanden och utredningar det beteckningssättet att å kronohemman — i motsats till skattehemman — den *mark*, varå *åbons skog* växer, tillhör kronan. Det är ock att uppmärksamma, att samma 1805 års skogsordning, som ej har något att förmäla om avverkning å kronohemman av vanlig skog för kronans räkning, däremot giver regler dels om avverkning å egentliga kronoskogar, dels — såsom nämnt — om tillgodogörande jämväl genom försäljning av de »kronan tillhöriga» storverksträden och eken

samt beträffande boken »förbehåller» den åt kronan, ehuru tillsvidare utan att den toges i anspråk. Någon saklig motsägelse mellan att åbon tillägges uteslutande dispositionsrätt till skogen och att denna dispositionsrätt likvisst är begränsad till husbehovet torde icke behövt framstå för den tids uppfattning, som här är i fråga. Vid saknad av all ordnad eftersyn — att ej tala om indelning enligt hushållningsplan — kan den nämnda begränsningen användas såsom det enda tillgängliga, något så när effektiva medlet mot fara för utödande av en rikare skogstillgång, fränsett att den, som tidigare påpekats, tjänstgör såsom motiv till gäldande av skattelösen.

Emellertid bör erinras om skogsordningens bestämmelser om skadestånd för skogsåverkan å hemmanet av tredje man. Detta skadestånd tillägges kronan och åbon till hälften var. Talerätt och målsägandeböter tillkomma i första hand åbon, men om han försummar sig, allmän åklagare (krono- och skogsbetjante). Dessa stadganden — vartill motsvarighet saknas i senare skogsordningar — giva visserligen ingen säker utgångspunkt för besvarandet av här behandlade spörsmål; lämplighetssynpunkter av olika art torde väl ha förestavat den rent empiriska lösning, som i desamma givits. Men i viss mån tala de dock emot att anse kronans anspråk på skogsavkastning vara fullt bortfallna. — Om eldskadad skogs disponerande nämnes — med undantag för ek och storverksträd — intet.

Slutligen må ock påpekas att särskilt vad de större hemmanen angår det framtida husbehovet kunde komma att väsentligt förökas genom hemmanets klyvning intill besuttenhetsgränsen, vilket i 1808 års kungörelse var ej blott medgivet, utan för vissa fall t. o. m. föreskrivet.

Såsom resultat av det anförda torde kunna uttalas, att någon fast utbildad rätt för åbo till uteslutande disposition av skogen ännu ej förelåg vid tiden för regeringsformens tillkomst, men att utvecklingen starkt tenderade i riktning av en sådan rätt.

Under de närmast följande årtiondena har lagstiftningen icke i här nämnvärd mån sysslat med åbohemmanen. Men genom ett kungl. brev den 5 april 1839 medgåvos innehavare av kronohemman och nybyggen i vissa delar av Norrbottens län rätt att tillsvidare *dels* utan utsyning och kontroll till avsalu kola torra träd och vindfällan, *dels* efter gjord ansökan till avsalu kola eller sälja ett visst antal stavrum ved av växande skog, blott att skogen ej hårdare anlidades än med dess framtida bestånd vore förenligt. Denna författning utsträcktes efter hemställan av riksdagen genom kungl. brevet den 11 april 1844 att tillsvidare gälla de fyra nordligaste länen i deras helhet och tillika berättigades hemmans- och nybyggesinnehavare i Väster- och Norrbottens län att från sina genom avvitring eller eljes bestämda områden till sågverken avyttra sågtimmer av viss minidimension, under samma villkor som i fråga om kolningen stadgats. Sedermera upptogs frågan om kronoåbornas rätt till skogen i hela dess vidd av den på 1850-talet arbetande skogslagstiftningskommittén.

Redan dessförinnan hade emellertid åbons allmänna rättsställning avsevärt förstärkts genom kungl. kungörelsen den 15 december 1848, som avskaffade värdering av hemman vid skattelösen och fixerade löseskillingen till kronovärdet. Förslaget till denna reform utgick från ett uppslag inom skatteför-enklingskommittén. Kommitténs egen hemställan gick emellertid vida längre; i sitt betänkande den 30 april 1847 föreslog den avskaffande av all skatteköpeskillning, i det att alla under åborätt upplåtna hemman borde utan lösen tilläggas kronoskattenatur. Kommitténs skäl för denna radikala hemställan äro så belysande för uppfattningen vid förevarande tid inom sakkunnigas krets av åbons rättsställning, att ur betänkandet må här an-föras följande passus:

Kommittén erinrar först därom att »sedan staten, tid efter annan, åt kronojordens innehavare medgivit utvidgade rättigheter, är förhållandet numera sådant att, enligt vad här ovan blivit upplyst, innehavare av rust-håll, berustade säterier och bergsmanshemman redan hava så fri dispo-sitionsrätt, att de äro i det närmaste jämförliga med skattehemman, allenast att de icke få köpas och säljas på fullt lika sätt med de senare, samt att i avseende å övriga kronohemman huvudsakligen annan skilj-aktighet icke äger rum än att besittningsrätten vid åboledighet övergår till äldste sonen eller den arvinge, som annars efter vissa stadgade grun-der är därtill berättigad och vilken även, om åbon till annan person avstår åborätten, äger att hemmanet utan lösen tillträda, varigenom dylika hem-man utgöra en art fideikommiss.» Vid sådant förhållande måste det en-ligt kommittén höra till sällsynta undantagsfall att dylikt hemman åter-faller till staten, särdeles vid den tidpunkt, då det kunde fylla något be-hov. »Vid övervägande av allt detta» — heter det härpå — »är det uppen-bart att statens så kallade jordäganderätt till ifrågavarande hemman är en benämning, som numera saknar all betydelse, samt att då krono-naturen icke medför någon högre skattskyldighet, än om ett sådant hem-man vore skatte, staten av nämnda rätt icke äger annan fördel än att åt-njuta lösen, därest åbon vill förvärva skattemannarätt», vartill han emel-lertid icke kan tvingas. Med hänsyn till skatteköpeskillingens låga be-lopp, olägenheter och kostnader för syn, ombud vid tvister, prövning vid åboombyte m. m. samt i betraktande av den statsinkomst i stämpelskatt, som skulle följa av skatteomföringen, och av de nationalekonomiska för-delarna av fri enskild dispositionsrätt ledes kommittén därefter till den ovannämnda hemställan. I en vid betänkandet fogad reservation fram-ställdes ingen erinran vid kommitténs karaktäristik av åbons rättsställ-ning, men reservanten ansåg onödigt att eftergiva skatteköpeskillingen. Han föreslog i stället, att då de i lag föreskrivna besiktningarna av bygg-nad och hävd vart tredje år vore dess mindre nödvändiga som »efter det åbornas och deras arvingars besittningsrätt numera vunnit nära nog orubblighet, det enskilda intresset vore bästa garantin mot vanhävd», be-siktning skulle hädanefter hållas blott vart tionde år.

Tillsättandet av 1855—1856 års skogslagstiftningskommitté var närmast föranlett av en riksdagsskrivelse den 5 december 1854, däri riksdagen begärt övervägande av åtgärder mot vanskötsel av skog så å enskilda som kronans ägor. Beträffande de senare omförmälde skrivelserna dels de under kronans omedelbara disposition varande skogar, dels allmänningar, dels slutligen boställen. Rörande de sistnämnda framhölls, att de gällande författningarna, vilka i regel tillåte ett nyttjande utan eftersyn till husbehov, men ej till avsalu, i praktiken ledde till att å boställen med ringa skogstillgång densamma för husbehov tillitades långt mer än den tålde, medan å dem med riklig tillgång boställshavaren på grund av bristande eget intresse i saken lämnade skogen utan vård; och det hemställdes att hushållningsplan skulle å boställena upprättas med skyldighet för boställshavaren att — under tillsyn från skogsstatens sida — rätta avverkningen efter densamma, men å andra sidan med rätt för honom att av de årliga avverkningarna föryttra för egen räkning vad som överstege boställets behov. Om åbohemmanen yttrades i riksdagsskrivelsen intet. Kommitténs förslag (kap. 3 § 7 och 8) gick ut på att ej blott boställets, utan jämväl bland annat åbohemmanens skog skulle till regelbunden hushållning indelas på statens bekostnad; att intill dess så skett, skogen finge begagnas blott till husbehov; men att därefter *åbo* skulle vara berättigad att med **iakttagande av hushållningsplanen** jämväl till avsalu eller annorledes fritt använda skogen, i den mån den ej åtginge till hemmanets behov, samt att *boställshavare* skulle hava enahanda rätt i fråga om en skogsvidd av 500 tunnland å lägre tjänstemäns och 1,000 tunnland å högre tjänstemäns boställen (i de norra länen dubbla arealen), men den överskjutande arealen vore underkastad Kungl. Maj:ts prövning, huruvida den finge till bostället nyttjas eller såsom annan kronoskog förvaltas.

Beträffande boställsskogarna rådde stark meningsskiljaktighet i kommittén. Ett flertal reservanter hävdade med skärpa, att det saknades all anledning att, såsom förslaget innebure, till boställshavarna bortskänka de betydande tillgångar varom här vore fråga. Om åbohemmanens skog var däremot enighet i kommittén, dock att i huvudreservationen (av L. B. Falkman) gjordes den modifikation, att åbon endast på villkor att han åtog sig skogens skötsel ägde tillgodogöra sig överskott över husbehovet. I nämnda reservations motivering heter det att å utarrenderade domäner »deras avkastning är kronans tillhörighet, men ingalunda hennes arrendatorers, vidare än till husbehov bör dem tillkomma. Beträffande sådana kronohemman, som under stadgad åborätt innehavas, är förhållandet annorlunda — — —.»

Skogslagstiftningskommitténs förslag förelades ej riksdagen. Kungl. Maj:t framlade vid 1856—58 års riksdag i en avlåten proposition endast vissa huvudgrunder för en skogslagstiftning, under förklaring att med granskning av kommittéförslagets detaljer ansetts lämpligen kunna anstå. Dessa huvudgrunder innefattade, beträffande hemman under stadgad

åborätt, att såframt den vid indelning föreskrivna hushållning iakttoges, innehavaren finge fritt använda den årliga avkastningen av skogen, vilken intill dess sådan indelning skett finge endast till husbehov användas samt i händelse hushållsplanen överträdde kunde på lämplig tid ställas under förbud.

Om denna punkt i de föreslagna huvudgrunderna förklarade emellertid riksdagen i svarsskrivelse (nr 219), att »sådana betänkligheter förekommit», som förhindrat riksdagen att godkänna den. Av vilken art dessa betänkligheter voro, angiver skrivelsen icke, och detta synes hava framkallat någon villrådighet. I vilken riktning bondeståndets betänkligheter gingo, framgick visserligen av en särskild protestskrivelse, som ståndet avlät den 27 februari 1858 och vari det yrkades, att kronohemmansåbor borde i avseende å dispositionen av hemmanets eller lägenhetens skog bibehållas vid samma rätt som de hittills åtnjutit. Men även rörande riksdagens i dess helhet ståndpunkt synes erforderlig klarhet kunna hava vunnits vid studium av sammansatta stats-, lag- samt allm. besvär- och ekonomiskutskottets utlåtande nr 31, vilket låg till grund för riksdagsbeslutet och vari det heter att beträffande det i förevarande punkt förekommande stadsgandet utskottet ansåge de särskilda förhållandena inom de sex norra länen påkalla för innebyggare i dessa län ett friare användande av skogen redan innan den blivit till regelbunden hushållning indelad.

I motiven till ett av skogsstyrelsen uppgjort förslag till skogsordning av den 9 maj 1859 — en överarbetning av skogslagstiftningskommitténs förslag — förmodades emellertid anledningen till riksdagsbeslutet rörande punkten i fråga vara att man icke funnit något antagligt skäl att tillägga innehavaren rätt till avkastningen från skogarna, då hemmanen ännu vore kronans och åboskapet på varjehanda sätt kunde förloras. Men detta ansåge styrelsen vederläggas av den omständigheten att, då hemmanen när som helst kunde överföras till skatte, de borde hellre jämföras med skattehemmanen, vad friheten beträffade, än med andra kronans hemman.

Till undanröjande av en eventuell betänklighet i motsatt riktning, nämligen mot att åbons fria handhavande av skogen till husbehov belades med några band, fick bestämmelsen i skogslagstiftningskommitténs förslag och i de av Kungl. Maj:t framlagda huvudgrunderna, att indelning alltid kunde av kronan på dess bekostnad införas till åbons efterlevnad, emellertid nu förfalla. Det av skogsstyrelsen föreslagna stadsgandet lydde:

»Skog å krono- och allmänna inrättningsars hemman och lägenheter, vilka under stadgad åborätt innehavas, må, därest icke för något fall särskilda medgivanden och föreskrifter annat förmå, hädanefter endast till husbehov användas, så framt icke, på därom gjord ansökning, Vår Befallningshavande åt kronoåbo eller den myndighet, under vars vård här ifrågavarande övriga hemman och lägenheter stå, åt deras innehavare vidsträcktare rätt till skogens begagnande meddelat, med därvid fästat villkor, att, innan denna förmån får åtnjutas, skogen på sökandens bekost-

nad skall vara indelad till regelbunden hushållning för att, under vederbörande skogstjänstemans tillsyn, vårdas och nyttjas efter fastställd plan och givna föreskrifter för avverkning och skötsel.»

På en erinran av kammarkollegium att i de norra länen rätt att kola till avsalu vore kronoåbo tillförsäkrad samt att timmerhuggning å kronans mark vore i Norr- och Västerbottens län medgiven, vilken senare rätt kollegium föreslagit skola utsträckas att gälla samtliga norrländska län, och att vid sådant förhållande åbor i dessa län borde bliva delaktiga av den avverkningsrätt till avsalu å egna områden, vilka vissa av dem redan åtnjöte, svarade skogsstyrelsen med hänvisning till en planerad författning om utsyning i de sex norra länen även för avsalu för kronoåbor med avvitttrat eller eljes avrösat område.

Sedan skogsstyrelsen, i anledning av framställda anmärkningar, den 26 april 1862 framlagt ett nytt slutligt förslag — i här förevarande del dock likalydande med det äldre —, har man emellertid före utfärdandet av skogsordning velat försäkra sig om klart samförstånd med riksdagen i fråga om åbos dispositionsrätt till skog. Tillfälle härtill erbjöd sig vid behandlingen av vissa vid 1862—63 års riksdag väckta motioner i ämnet. En av dessa motioner, däri föreslagits, att kronoåbo med skog över husbehov skulle vara skyldig att tåla utsyning för närbeläget skoglöst kronohemmans behov, avstyrktes av sammansatta stats-, lag- samt allm. ekonomi- och besvärsutskottet (betänkande nr 50), enär det syntes »icke vara förenligt med åborättens nuvarande betydelse att förplikta åbon att i vissa fall avstå någon del av hemmanets avkastning.» Men utskottet hade tillika beretts tillfälle att taga del av skogsstyrelsens nyss omförmälda förslag och citerade därur det ovan återgivna stadgandet samt det numera uppgjorda särskilda författningsförslaget om nyttjanderätt till kronoskogsmarkerna i Stora Kopparbergs och de norrländska länen med däri medgiven utsyningsrätt för kronohemmans- och nybyggesåbor. Härom yttrar utskottet, att det föreslagna stadgandet i den allmänna skogsordningen visserligen formellt såtillvida innefattade en inskränkning i förhållande till skogskommitténs och i Kungl. Maj:ts vid 1856—58 års riksdag framlagda förslag, som rätten att fritt begagna avkastningen nu föreslagits bliva beroende av Konungens befallningshavandes eller annan vederbörande myndighets medgivande; men denna inskränkning vore »allenast skenbar och väl grundad i den omständigheten att, då det i anseende till åborättens natur måste bero på åbon själv, om indelning skall komma till stånd, det även måste bero på anmälan från hans sida om han skall komma i åtnjutande av den för det fall att indelning skett honom tillkommande rätt.» Och vad åbor i de norra länen anginge, syntes de genom den föreslagna författningen komma att åtnjuta åtminstone så stora skogsrättigheter som förut, ehuru ställda under befogad kontroll mot missbruk. Utskottet föreslog därför ett riksdagens uttalande, som beträffande mellersta och södra delarna av riket ordagrant överensstämde med skogsstyrel-

sens förslag samt i fråga om de norra länen yrkade att deras åbor bleve bibehållna vid de större friheter de i jämförelse med andra åbor dittills åtnjutit, under den noggrannare kontroll, som kunde bliva föreskriven. Genom ett dylikt uttalande skulle, framhöll utskottet, de hinder för en ny skogslagstiftning undanröjas, som hittills rest sig ur osäkerheten om riksdagens åsikter i förevarande punkt. I den härav föranledda riksdagsskrivelsen yttrades, med anslutning till utskottets hemställan, den övertygelse, att orsaken till att Kungl. Maj:ts tidigare förslag rörande skogens disponerande å åbohemman ej godkänts, huvudsakligen vore att söka i det förhållande att förslaget ej gjort åtskillnad mellan allmänna kronohemman och nyhemmanen och nybyggena i de norra länen. Riksdagen hemställde slutligen om vidtagande av åtgärder i överensstämmelse med riksdagens nu yttrade mening.

Vid en överarbetning inom finansdepartementet blev emellertid det förevarande stadgandet i skogsstyrelsens förslag omarbetat och fick i 1866 års skogsordning följande — i 1894 års skogsordning sakligt oförändrade — lydelse:

»§ 29. Skog å krono- samt allmänna inrättningars hemman och lägenheter, som under stadgad åborätt innehavas, må, därest icke för något fall särskilda medgivanden och föreskrifter annat förmå, i allmänhet endast till husbehov av åbon användas. Dock äger, när skäl därtill förefinnes, i avseende på kronohemman Våre Befallningshavande och i avseende på övriga ifrågavarande hemman de myndigheter, under vilkas vård de stå, att på ansökning av åbon medgiva honom rätt att under behörigt iakttagande av den hushållningsplan, som för skogen kan varda fastställd, densamma även till avsalu begagna.

§ 30. Har sådant särskilt tillstånd vunnits, varom i 29 § sagt är, anmäla sig åbon hos Vår Skogsstyrelse om erhållande av hushållningsplan. — — —»

Den i riksarkivet förvarade akten med förarbeten till 1866 års skogsordning innehåller icke någon motivering för den företagna omarbetningen av stadgandet. Efter allt att döma har den avsett att vara utslutande av redaktionell natur. Onekligen var lydelsen i skogsstyrelsens förslag så till vida mindre tillfredsställande, som den närmast syntes angiva, att stadgandet innefattade en begränsning i dispositionsrätten i förhållande till äldre rätt. Denna onöjaktighet har i den slutliga redaktionen bortarbetats. Vad som i den sistnämnda emellertid väcker särskild uppmärksamhet äro de inskjutna orden: »när skäl därtill förefinnes.» Det måste emellertid anses fullkomligt utslutet att häri skulle ligga förstuckt ett förbehåll om frihet för kronan att undanhålla åbon en skogstillgång, som verkligen förefinnes utöver husbehovet. Lagstiftningsärendets hela förhistoria talar bestämt häremot, och i all synnerhet dess slutakt: riksdagens — uppenbarligen efter underhandsöverenskommelse med regeringen — gjorda uttalande i form av en uttrycklig ordagrann anslutning

till skogsstyrelsens förslag och med särskild tryckning på att villkoret om myndighets »tillstånd» vore att uppfatta såsom en ren formalitet. Härtill kan läggas, att även den omständigheten att den »beviljande» myndigheten i fråga om allmänna kronohemman enligt skogsordningen icke är Kungl. Maj:t, utan hans befallningshavande i länet, giver vid handen, att någon art av fri prövning ur allmännare skogspolitiska synpunkter alldeles icke kan hava varit åsyftad.

Till jämförelse kan ock dragas kungl. förordningen om utsyning och försäljning av skogsalster från kronans skogar i Stora Kopparbergs län och de norra länen den 18 september 1874, där det i 2 § heter:

»§ 2. *Uteslutande rätt till utsyning inom vissa områden* tillkommer: 1:o kronohemmans- och nybyggesåbor med avseende å de områden, som blivit åt dem genom avvitrning bestämda och avrösade — — —.»

I sin mån belysande synes jämväl vara att redan tre och ett halvt år efter skogsordningens utfärdande Kungl. Maj:t i proposition till 1870 års riksdag upptog skatteförenklingskommitténs ovan omnämnda förslag att avskriya allt anspråk på skatteköpeskilling och utan vidare omföra åbohemmanen och åbolägenheterna till skatte. Riksdagens avslag å propositionen motiverades huvudsakligen med att skatteköpen ganska skyndsamt fortginge, vadan någon särskild åtgärd icke syntes erforderlig för vinnande av propositionens syfte att avveckla åborättsinstitutet och bringa fastigheterna i fråga under enskild äganderätt.

Bestämmelserna av 1805 om ek, bok och storverksträd lämnades oberörda av 1866 års skogsordning. Beträffande bok föreskrefs sedermera i kungl. skrivelse till skogsstyrelsen den 12 april 1873, att utsyning såsom tillförening finge äga rum till åbons husbehov å oindelad skog, men att sedan indelning skett, bokskogen finge utan utsyning avverkas, även till avsalu, efter hushållningsplanen på samma sätt som annan skog. Motsvarande regler hava sedan influtit i 1894 års skogsordning § 40. Enligt nämnda författning är ek alltjämt kronan förbehållen, likasom storverksträd. Begagnas de för kronans (sjöförsvarets) behov, utgår ersättning enligt särskilda stadganden. Utsyning av ek kan äga rum för visst husbehov, nämligen byggnad av laga hus eller kvarn, samt av storverksträd utan angiven inskränkning till visst ändamål. Kronan förutsattes ock kunna tillgodogöra sig ek och storverksträd genom försäljning. — Då kronan genom kungl. förordning den 8 oktober 1875 avstod från sin rätt till ek och storverksträd å kronoskattemark, vilken dess ägare förut endast genom erläggande en gång för alla av en särskild lösen kunnat förvärva, kom denna åtgärd indirekt även kronoåbor till godo, i det man ansåg sig böra i förordningen stadga, att »i följd härav» den särskilda lösen utöver skatteköpeskillingen, som åbo enligt äldre författningar haft att erlægga för sådana träd vid skattelösningsrättens utövande, för framtiden skulle upphöra. Man har tydligen utgått från att åbo genom blotta erläggandet av den i 1848 års författning fixe-

rade skatteköpeskillingen äger en ovillkorlig rätt att i allo bliva delaktig av samma rättsställning som vid tiden för skatteköpet tillkommer skattehemmans ägare.

Stadgandena i 1805 års skogsordning om skadestånd och talerätt i händelse av tredje mans åverkan å skogen äga ingen motsvarighet i de senare skogsordningarna och äro måhända att anse såsom, formellt åtminstone, ännu i gällande kraft.

Från lagstiftning å andra områden torde belysning av frågan om åbons rätt till skogen endast i ringa mån och blott mycket indirekt vara att finna. Det förtjänar emellertid erinras därom att 1827 och 1866 års skiftesstadgor — vilka i likhet med den nyss antagna nya lagen om delning av jord å landet tillägga kronoåbon skiftesvitsord utan inhämtande av offentlig myndighets samtycke (med boställshavare är förhållandet i sistnämnda lag ett annat) — i sina stadganden om skiftesdelägares skyldighet att utgiva ersättning för vunnen ståndskog icke omnämna från vilken ersättningen skall utgå, men uppenbarligen förutsätta, att åbon, vare sig han själv eller annan delägare begärt skiftet, och däremot aldrig kronan har att gälda denna ersättning. Enahanda regel gäller väl boställshavare men har för deras del föranlett särskilda stadganden om fördelning av kostnaden på vissa år. Om klyvning gäller detsamma som om skifte. Vidare kan erinras att det villkor av besuttenhet å klyvningsdelarna, som tidigare uppställts för klyvning av åbohemman, bortföll genom kungl. förordning den 6 augusti 1881. I förarbetena till denna författning förekommer ingen antydning om någon synpunkt, som kunde föranleda, att åbohemmanen i detta avseende behandlades annorlunda än hemman under enskild äganderätt.

Såsom slutresultat av den förda undersökningen får jag såsom min uppfattning uttala, att kronan måste anses hava genom en småningom försigångnen historisk utveckling, som slutligen befastats genom uttryckliga författningsbestämmelser, tillkomna under båda statsmakternas medverkan, avstått från allt anspråk på avkastning av åbohemmans skog, med undantag i viss mån för ek och storverksträd, samt medgivit att, i den mån tillgång av skog utöver husbehovet konstaterats vara för handen, denna må av åbon under iakttagande av givna kontrollföreskrifter — olika för olika delar av landet — fritt disponeras.

En starkt medverkande faktor vid denna utveckling har tydligen varit, att, såsom på 1850-talet genom en av skogslagstiftningskommittén föranstaltad undersökning konstaterades, redan då högst få kronohemman med tillgång över husbehovet eller ens tillräcklig för husbehovet funnos i behåll. En annan faktor har varit rättsövertygelsen, att den i 1789 års förordning åbostammen tillförsäkrade rätten att skattelösa vore ovillkorligt gällande och kronans eventuella rättsanspråk således av den mest prekära art.

En i viss mån ny typ av åbohemman har på sista tiden tillkommit genom att kronan genom förverkande av skatterätten återvunnit vissa under bruk skatteköpta med åbo försedda hemman. Och fråga uppstår då huruvida jämväl i fråga om dessa — stundom med mycket värdefulla skogstillgångar försedda — hemman kronans äganderätt är av samma innehållslösa natur som beträffande allmänna åbohemman i övrigt. Med ett jakande svar å denna fråga inträder en i viss mån paradoxal situation. Den, som mot skatteköparen äger talerätt om skatterättens återgång mot återställande av erlagd skattelösen, är, enligt vad i teori och praxis fastslagits, kronan, ej åbon. Men hela fördelen av återgången komme att tillfalla åbon, medan kronan hade att stå risken för kostnaderna i en till utfallet oviss rättegång, av vars lyckliga utgång den ej hade något ekonomiskt intresse. I viss mån är det paradoxala i situationen för närvarande bortskymt, då man ansett sig berättigad att tillsvidare inhibera skatteköp. Men även om detta förbud anses kunna för obegränsad tid upprätthållas, bleve resultatet för kronan i det närmaste lika oförmånligt, därest åbons uteslutande rätt till skogsavkastningen måste jämväl i fråga om dessa hemman bejakas.

Mot deras jämställande med övriga åbohemman kunna emellertid enligt min mening inga hållbara grunder anföras. Den författning, 1766 års Förbud mot flyttning av smiden och hammarskatt, varå hemmanens återfall till kronan grundar sig och som notoriskt tillkommit i främsta rummet i åbointresse, stadgar ju att vid hemmans återfall till kronan, »åbon vid sin lösningsrätt bibehålles»; och uppenbarligen avsåg detta att innebära att åbon återinträdde i samma rättsställning, som tillkom kronohemmans åbor i allmänhet. Ehuru den »odrivenhet», som medan hemmanet var i enskild bruksägares hand tillkom åbon, vid tiden för ifrågavarande författnings utfärdande måhända ej kan sägas hava inneburit en fast rättsligt rotad ärftlig besittningsrätt, har ju emellertid utvecklingen av åborättsinstitutet i allmänhet härutinnan kommit även dessa åbostammar till godo. Vid sådant förhållande synes den slutsats oavvislig att efter hemmans återfall åbon efter vunnen inrymning är att likställa med annan kronoåbo jämväl beträffande dispositionsrätt över hemmanets skog. Den utveckling, som för andra åbor kommit till stånd under den långa tidrymd, under vilken det under bruk skatteköpta hemmanets åbo varit begränsad i dispositionen genom skattemannens rätt till skogen, synes vid återfallet till kronan automatiskt komma jämväl honom till godo, utan hänsyn till att faktiska förhållanden medföra att den därvid bliver av ett värde, vartill hänsyn ej tagits vid gällande lagstadgandens utformning.

Stockholm den 13 juni 1926.

Nils Alexanderson.